

Milan Mesić

**OSJETLJIVI I LJUTI LJUDI:
HRVATSKE IZBJEGLICE I
PROGNANICI**

Zagreb: Ured za prognanike i
izbjeglice Vlade Republike Hrvatske,
Institut za migracije i narodnosti
Sveučilišta u Zagrebu, 1992, str. 155

U izdanju Ureda za prognanike i
izbjeglice Vlade Republike Hrvatske i
Instituta za migracije i narodnosti
Sveučilišta u Zagrebu izišla je u stude-
nom, nepunih godinu dana od kulmina-
cije agresije na Hrvatsku, knjiga Milana
Mesića o hrvatskim izbjeglicama i pro-
gnanicima. Istraživanje je provedeno u
"svježoj" prognaničkoj situaciji, situaciji
nesnalaženja, stoga ima posebnu vrijed-
nost.

Knjiga se sastoji iz tri dijela. Nakon
povijesnog uvoda o prisilnim migracij-
skim kretanjima i pošto su utvrđene
temeljne pojmovne odrednice, autor u
prvom dijelu analizira suvremene svjet-
ske izbjegličke tokove i njihove uzroke.

U drugom dijelu knjige razrađena
je tipologija izbjeglištva/prognaništva, si-
stematizirana su izbjeglička iskustva,
kao i reakcije ispitanika na pitanja o po-
vratku i budućem životu Hrvata i Srba
na istim prostorima.

Posebnu pažnju treba posvetiti ti-
pologiji izbjegličkih situacija konstruiranoj
na osnovi sakupljenih osobnih svjedočanstava
hrvatskih izbjeglica, prognanika i zarobljenika.
Autor primjećuje da je dosadašnja
domaća terminologija ne-

prikladna. Naime, pravna distinkcija
prognanika i izbjeglica ne opisuje vjero-
dostojno stvarnost, te se stoga autor
prihvaća konceptualizacije pojmova i
predlaže sociološke tipove koji se razli-
kuju po svome sociološkom sadržaju.
Nisu sve izbjeglice prognane, nego na-
puštaju i manje ugrožena naselja. Osim
toga, oni koji su stvarno prognani, de-
portirani i zarobljeni, ne žele biti izjed-
načeni s izbjeglicama, jer se ovaj termin
u hrvatskom jeziku izvodi iz pojma bi-
jega, a ne traženja utočišta kao u engle-
skom (*refuge*). Stoga autor kao polazište
koristi Petersonovu podjelu na dva stup-
nja izbjeglištva — iznuđene i prisilne, te
na osnovi sakupljenih i obrađenih
vođenih produbljenih intervjua s izbjeg-
licama, predlaže novu tipologiju koja
razlikuje šest tipova: I "predbjeglice"; II
pseudo-izbjeglice; III iznuđene izbjegli-
ce; IV izbjeglice pred ratnim razara-
njima i okupacijom; V prognanici i VI
zarobljenici izbjeglice.

U prvom se tipu radi o pripadnici-
ma viših društvenih slojeva koji, obično
pojedinačno, a ne u velikim grupama,
napuštaju dom na prve znakove moguće
opasnosti. Pseudo- izbjeglice napuštaju
domove, po ocjeni autora, bez stvarnih
razloga i opasnosti, tako da prvi val
srpskih izbjeglica iz Hrvatske u Srbiju i
Bosnu i Hercegovinu pripada uglavnom
ovom tipu, koji dakako nije mogao biti
intervjuiran. Naziv — iznuđene izbjegli-
ce — odnosi se na tipove izbjeglica u
užem smislu pojma, napominje autor,
izbjeglih zbog pritisaka, prijatnji i
šikaniranja iz nacionalno miješanih kra-
jeva Hrvatske koji su došli pod kontrolu

lokalnih srpskih vlasti i terorista. Uz taj i slijedeće tipove autor navodi izvode iz svjedočanstava ispitanika. Za slijedeći tip — izbjeglice pred ratnim razaranjima i okupacijom — autor pretpostavlja da je stupanj neposredne opasnosti po život bio veći u odnosu na prethodnu kategoriju. Slijedeći tip — prognanici — po definiciji autora, prisilno su raseljene, odnosno prognane osobe koje su često bile izložene različitim zlostavljanjima i nasilju. Šesti tip izbjeglica — zarobljenici-izbjeglice imale su osobito teško pre-dizbjegličko iskustvo.

Konstrukcija tipova, koji odgovaraju različitim stupnjevima opasnosti po izbjeglice prije napuštanja doma, nastala je sistematizacijom svjedočanstava o razlozima i načinima napuštanja doma. Razlozi i način napuštanja doma opet s druge strane, utječu i na kasniju spremnost na povratak i reintegraciju izbjeglica i prognanika, naglašava autor.

Na problem izbjeglištva, kako kaže autor, gledalo se iz pozicije izbjeglica samih. Intervjui se, osim na razloge napuštanja doma, koncentriraju i na izbjeglička iskustva i pitanja povratka ili pitanja suživota. Izbjeglička iskustva, tako, autor dijeli na pozitivna i negativna. Kad je u pitanju povratak, ispitanici se dijele (iako je uočen razumljiv nedostatak jasnih planova o neposrednoj budućnosti) na one kojima je u prvom planu povratak, bez obzira na uvjete, više kao čin moralne obveze, i na one koji postavljaju različite uvjete i iskazuju svoja očekivanja, uglavnom spram vlasti, da bi se ispunile pretpostavke za povratak. Treća

skupina ispitanika vidi izlaz u trajnoj migraciji.

Na pitanja o mogućem budućem životu sa Srbima, unatoč autorovom očekivanju isključivih stavova, dobivene su dvije tipične reakcije. Pripadnici prvog tipa odbacuju svaku mogućnost bilo kakva života na istom prostoru, dok drugi tip prihvaća neminovnost opstanka oba naroda na istim prostorima.

Na kraju drugog dijela knjige, autor, povezujući sve tri ispitivane dimenzije, razlikuje u socijalno-psihološkom smislu, tri tipa izbjeglica/prognanika: I — rezignirani, II — realisti, III — nezadovoljni. Tipične reakcije na položaj u kojem se izbjeglice/prognanici nalaze, po sudu autora, su pretpostavka osmišljenih akcija povratka.

Treći dio knjige prikazuje rezultate anketnog ispitivanja provedenog početkom 1992. Veličina uzorka (726) i reprezentativnost kada se obujam i struktura prognaničkog kontigenta mijenjala bili su zadovoljavajući iako i sam autor napominje da se u uzorku nije našao dovoljan broj etničkih Srba, kao i izbjeglica i prognanika iz Dalmacije, Like i Baranje. Baterije pitanja u prvom dijelu ankete odnose se na razloge i način napuštanja doma, dok se drugi dio odnosi na izbjegličko-prognaničku situaciju i izgled za budućnost. Odgovori na prvi dio pitanja potvrdili su izbjegličko-prognaničku tipologiju konstruiranu na bazi intervjuja, prikazanu u drugom dijelu knjige. Drugi dio anketnog istraživanja sadržavao je: pitanja o sadašnjem materijalnom stanju ispitanika; pitanja o psihičkim problemima; procjene ispitanika o uvjetima smje-

štaja i pomoći koju dobivaju; stavove ispitanika o samopomoći. Potom su odgovori križani s nezavisnim varijablama (regionalno podrijetlo, spol, dob, obrazovanje, zanimanje, nacionalnost, vjeroispovijest, vrsta naselja iz kojih ispitanici potječu, vrijeme provedeno u izbjeglištvu kao i s aktualnim smještajem ispitanika), te tamo gdje je utvrđena statistički značajna razlika, ponuđena su objašnjenja o mogućem utjecaju nezavisnih obilježja ispitanika na njihove odgovore. Autor sintetizira tri tipa raspoloženja ispitanika: 55,5 % ispitanika pomireno je s položajem u kojem su se našli, 26,5 % umjereni su optimisti dok je 17,8 % ispitanika bez vjere u budućnost. U zadnjem dijelu ankete pitanja se odnose na poslijeratne perspektive, na povratak i budući život Hrvata i Srba na istim prostorima, a u analizi korištene su Likertove i Bogardusove ljestvice stavova i faktorska analiza dopunjena s regresijskom analizom, odnosno analizom varijance. Većina hrvatskih prognanika i izbjeglica objašnjava pobunu Srba u Hrvatskoj njihovom ideološkom indok-

trinacijom. Orijentacije dobivene faktorskom analizom glede uređenja položaja Srba u Hrvatskoj zastupaju principe širokih manjinskih prava (najrašireniji stav), reciprocitet u priznavanju onih prava Srbima u Hrvatskoj koja će dobiti i Hrvati u Srbiji, ali ima i zastupnika ekstremnih orijentacija, koji su u manjini u odnosu na cjelokupnu ispitanu populaciju (zastupnici posebnog statusa Srba u Hrvatskoj i zastupnici isključivanja Srba iz hrvatskog društva).

Iako autor zaključuje da su izbjeglička situacija i izgledi za budućnost podložni promjenljivoj percepciji ispitanika, te tako teško svodivi na idealno-tip-ske nazivnike, unatoč ograničenom proširivanju zaključaka na čitavu prognaničku populaciju, dobili smo knjigu koja je iscrpno i bez odlaganja zabilježila i obradila trenutak. Osim pažnje vrijednog znanstvenog pristupa, knjiga stoga ima i vrijednost dokumenta, kao i publicističku vrijednost za širi krug čitalaca koji je za problem zainteresirana.

Jelena Zlatković Winter